พัฒนาการทางศีลธรรม

MORAL DEVELOPMENT

นายแพทย์ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา ... จิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น

บทนำ

“พัฒนาการทางศีลธรรม” (Moral Development) มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เคารพสิทธิของผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม และตัดสินใจบนพื้นฐานของความยุติธรรมและคุณธรรม

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรม ปัจจัยที่มีอิทธิพล ความสำคัญ และความเชื่อมโยงกับ MQ (Moral Quotient) โดยอาศัยการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของพัฒนาการทางศีลธรรม

“พัฒนาการทางศีลธรรม” (Moral Development) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเรียนรู้ เข้าใจ และพัฒนาความสามารถในการแยกแยะความถูกต้องและความไม่ถูกต้อง ตลอดจนการตัดสินใจและการปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมที่สังคมยอมรับ

พัฒนาการดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ อันเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม และประสบการณ์ชีวิต (Kohlberg, 1984)

ทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรม

Lawrence Kohlberg เป็นนักจิตวิทยาที่ศึกษา “พัฒนาการทางศีลธรรม” โดยต่อยอดจากแนวคิดของ Jean Piaget และเสนอเป็น “ทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรม ของโคลเบิร์ก” (Kohlberg's Theory of Moral Development) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ๆ ละ 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Pre-conventional Level)

เป็นช่วงที่เด็กตัดสินความถูกผิดจากผลที่เกิดขึ้นกับตนเอง

ขั้นที่ 1 การหลีกเลี่ยงการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation)

เด็กเชื่อว่าสิ่งใดที่นำไปสู่การลงโทษเป็นสิ่งที่ผิด และสิ่งใดที่หลีกเลี่ยงการลงโทษได้เป็นสิ่งที่ถูก มีลักษณะการคิด “ทำสิ่งที่ถูกต้องเพราะกลัวถูกลงโทษ” คำพูดที่มักพบ "ถ้าทำผิดจะโดนลงโทษ" ตัวอย่างเช่น

- ไม่ขโมยของ เพราะกลัวถูกลงโทษ
- ไม่โกงข้อสอบ เพราะกลัวครูลงโทษ
- ไม่ขโมยของในร้าน เพราะกลัวถูกจับได้

ขั้นที่ 2 การตอบสนองความต้องการของตนเอง (Individualism and Exchange)

การตัดสินใจขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ส่วนตนและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ มีลักษณะการคิด “ทำดีเพราะหวังผลตอบแทน” คำพูดที่มักพบ "ทำแล้วฉันได้อะไรตอบแทน" ตัวอย่างเช่น

- ช่วยเพื่อน เพราะหวังว่าเพื่อนจะช่วยตอบแทนในอนาคต
- ช่วยเพื่อนทำงาน เพราะอยากให้เพื่อนช่วยตนในภายหลัง
- ทำความดี เพื่อสะสมคะแนนความประพฤติ

ระดับที่ 2 ตามกฎเกณฑ์ทางสังคม (Conventional Level)

บุคคลเริ่มคำนึงถึงความคาดหวังของสังคมและการรักษาระเบียบของส่วนรวม

ขั้นที่ 3 การเป็นคนดีในสายตาผู้อื่น (Good Interpersonal Relationships)

บุคคลปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น มีลักษณะการคิด “ทำดีเพื่อให้ผู้อื่นยอมรับ” คำพูดที่มักพบ "คนดีต้องทำแบบนี้" ตัวอย่างเช่น

- นักเรียนทำความดี เพราะต้องการให้ครูและผู้ปกครองชื่นชม
- ช่วยเหลือคนชรา เพราะต้องการได้รับคำชม
- ตั้งใจเรียน เพราะไม่อยากทำให้พ่อแม่ผิดหวัง

ขั้นที่ 4 การรักษากฎระเบียบของสังคม (Maintaining Social Order)

การเคารพกฎหมาย กฎระเบียบ และหน้าที่พลเมือง มีลักษณะการคิด “ปฏิบัติตามกฎหมายและหน้าที่” คำพูดที่มักพบ "ทุกคนต้องเคารพกฎเพื่อให้สังคมอยู่ได้" ตัวอย่างเช่น

- ไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย เพราะเชื่อว่ากฎหมายช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม
- หยุดรถเมื่อไฟแดง แม้ไม่มีตำรวจ
- ชำระภาษี เพราะเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย

ระดับที่ 3 เหนือกฎเกณฑ์ทางสังคม (Post-conventional Level)

เป็นระดับสูงสุดที่บุคคลใช้หลักการทางจริยธรรมสากลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 5 สัญญาประชาคมและสิทธิส่วนบุคคล (Social Contract and Individual Rights)

บุคคลตระหนักว่ากฎหมายสามารถเปลี่ยนแปลงได้หากไม่เป็นธรรมต่อสังคม มีลักษณะการคิด “เคารพสิทธิและประโยชน์ส่วนรวม” คำพูดที่มักพบ "ทุกคนมีสิทธิและศักดิ์ศรีที่ควรได้รับการเคารพ" ตัวอย่างเช่น

- สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน
- สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม
- เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง แม้ไม่เห็นด้วย

ขั้นที่ 6 หลักจริยธรรมสากล (Universal Ethical Principles)

การตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมโนธรรมส่วนบุคคล มีลักษณะการคิด “ยึดหลักคุณธรรมสากล แม้ต้องเสียประโยชน์ส่วนตน” คำพูดที่มักพบ "สิ่งนี้ถูกต้อง แม้ว่าฉันจะต้องเสียประโยชน์ก็ตาม" ตัวอย่างเช่น

- ยืนหยัดต่อสู้กับความอยุติธรรม แม้จะขัดต่อกฎหมายบางประการ
- เปิดเผยการทุจริตในองค์กร แม้เสี่ยงต่อการสูญเสียตำแหน่งงาน
- ปกป้องผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน แม้ขัดต่ออำนาจรัฐ

ตัวอย่างสถานการณ์เดียวกันในแต่ละขั้น

การเข้าใจพัฒนาการทางศีลธรรมว่าพัฒนาอยู่ในขั้นใด จะชัดเจนขึ้นเมื่อพิจารณาจากสถานการณ์เดียวกันในแต่ละขั้น เช่น

กรณี "พบกระเป๋าเงินตกอยู่บนพื้น" สามารถพิจารณาจากเหตุผล ดังนี้

ขั้นที่ 1 คืนกระเป๋าเงิน เพราะกลัวตำรวจจับ

ขั้นที่ 2 คืนกระเป๋าเงิน เพราะหวังว่าจะได้รางวัล

ขั้นที่ 3 คืนกระเป๋าเงิน เพราะอยากให้คนอื่นมองว่าเป็นคนดี

ขั้นที่ 4 คืนกระเป๋าเงิน เพราะเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดี

ขั้นที่ 5 คืนกระเป๋าเงิน เพราะตระหนักว่าเจ้าของมีสิทธิในทรัพย์สินของตน

ขั้นที่ 6 คืนกระเป๋าเงิน เพราะเชื่อว่าความซื่อสัตย์เป็นหลักการที่ถูกต้อง

กรณี: "นักเรียนเห็นเพื่อนลอกข้อสอบ" สามารถพิจารณาจากเหตุผล ดังนี้

ขั้นที่ 1 แจ้งครู เพราะกลัวถูกลงโทษหากรู้เห็นเป็นใจ

ขั้นที่ 2 แจ้งครู เพราะอาจได้คะแนนความประพฤติ

ขั้นที่ 3 แจ้งครู เพราะอยากเป็นนักเรียนดีเด่น

ขั้นที่ 4 แจ้งครู เพราะการโกงผิดกฎโรงเรียน

ขั้นที่ 5 แจ้งครู เพราะการโกงไม่เป็นธรรมต่อเพื่อนคนอื่น

ขั้นที่ 6 แจ้งครู เพราะยึดมั่นในความซื่อสัตย์และความยุติธรรม

ความเชื่อมโยงกับ MQ (Moral Quotient)

บุคคลที่มี MQ สูง มักแสดงพฤติกรรมใน ขั้นที่ 5 และ 6 ของ Kohlberg มากกว่า เนื่องจากสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักคุณธรรม ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม มากกว่าการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือการหลีกเลี่ยงการลงโทษเพียงอย่างเดียว (Lennick & Kiel, 2005)

ดังนั้น การพัฒนา MQ จึงเป็นการส่งเสริมให้บุคคลก้าวจากการทำความดีเพราะ "กลัว" หรือ "หวังผลตอบแทน" ไปสู่การทำความดีเพราะ "เชื่อมั่นในคุณค่าทางศีลธรรม" อย่างแท้จริง

ปัจจัยที่มีอิทธิพล

พัฒนาการทางศีลธรรมของบุคคลไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ การคิด และการตัดสินใจทางจริยธรรม

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางศีลธรรม มีดังนี้

1. พัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development)

พัฒนาการทางศีลธรรมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพัฒนาการทางสติปัญญา บุคคลที่มีความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม วิเคราะห์เหตุผล และมองหลายมุมมอง จะสามารถเข้าใจประเด็นทางศีลธรรมที่ซับซ้อนได้ดีกว่า สติปัญญาที่สูงขึ้นช่วยให้บุคคลพัฒนาสู่ระดับศีลธรรมที่สูงขึ้น ตัวอย่างเช่น

- เด็กเล็กมักตัดสินถูกผิดจากผลของการลงโทษ
- ผู้ใหญ่สามารถพิจารณาหลักความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และผลกระทบต่อสังคมได้

2. ครอบครัว (Family)

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่หล่อหลอมพฤติกรรมและค่านิยมทางศีลธรรมของเด็ก ผ่านการอบรมเลี้ยงดู การเป็นแบบอย่าง และการเสริมแรงทางพฤติกรรม ครอบครัวที่อบอุ่นและใช้เหตุผลในการอบรม มักส่งเสริมพัฒนาการทางศีลธรรมได้ดีกว่าการใช้ความรุนแรงหรือการลงโทษอย่างเดียว ตัวอย่างเช่น

- พ่อแม่สอนให้พูดความจริงและรับผิดชอบต่อการกระทำ
- การแสดงความเมตตาและการช่วยเหลือผู้อื่นภายในครอบครัว

3. โรงเรียนและการศึกษา (School and Education)

โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม ผ่านหลักสูตร กิจกรรม และแบบอย่างของครู ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังกฎเกณฑ์และพัฒนาการคิดเชิงจริยธรรม ตัวอย่างเช่น

- กิจกรรมจิตอาสา
- การเรียนรู้เรื่องหน้าที่พลเมือง
- การอภิปรายกรณีศึกษาด้านจริยธรรม

4. กลุ่มเพื่อน (Peer Group)

เพื่อนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางศีลธรรม โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากกลุ่ม กลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมเชิงบวกช่วยส่งเสริมคุณธรรม กลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงอาจนำไปสู่พฤติกรรมผิดศีลธรรม ตัวอย่างเช่น

- การเรียนรู้การแบ่งปันและการเคารพความคิดเห็นผู้อื่น
- การตัดสินใจไม่กลั่นแกล้งเพื่อนแม้ถูกชักชวนจากกลุ่ม

5. ศาสนาและวัฒนธรรม (Religion and Culture)

ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นแหล่งกำหนดบรรทัดฐาน ค่านิยม และหลักปฏิบัติทางศีลธรรมของสังคม ช่วยสร้างกรอบคิดในการแยกแยะความดีและความชั่ว ส่งเสริมการควบคุมตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม ตัวอย่างเช่น

- หลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนา
- หลักความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในวัฒนธรรมไทย

6. สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ (Mass Media and Social Media)

สื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในยุคปัจจุบัน สามารถถ่ายทอดค่านิยมและแบบอย่างทางศีลธรรมได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ขึ้นอยู่กับลักษณะของเนื้อหา และการใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ สื่อที่เหมาะสมช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดี สื่อที่ไม่เหมาะสมอาจบิดเบือนค่านิยมทางศีลธรรม ตัวอย่างเช่น

- สื่อที่ส่งเสริมการช่วยเหลือสังคม
- เนื้อหาที่สนับสนุนความรุนแรงหรือการหลอกลวง

7. ประสบการณ์ชีวิต (Life Experiences)

ประสบการณ์ตรงในการเผชิญปัญหาหรือสถานการณ์ทางศีลธรรมช่วยพัฒนาการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง พัฒนาความเห็นอกเห็นใจและความรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น

- การทำงานจิตอาสา
- การเผชิญกับความไม่เป็นธรรมในสังคม
- การรับผิดชอบต่อความผิดพลาดของตนเอง

8. ผู้นำและบุคคลต้นแบบ (Role Models)

บุคคลต้นแบบมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้พฤติกรรมทางศีลธรรมผ่านกระบวนการเลียนแบบ (Observational Learning) แบบอย่างที่ดีช่วยสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรม แบบอย่างที่ไม่เหมาะสมอาจนำไปสู่พฤติกรรมเชิงลบ ตัวอย่างเช่น

- พ่อแม่ ครู ผู้นำองค์กร
- บุคคลสาธารณะที่มีคุณธรรม

ความสำคัญ

ความสำคัญของพัฒนาการทางศีลธรรม มีดังนี้

- ช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและมีคุณธรรม
- ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม
- ลดปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและการกระทำผิด
- สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล
- พัฒนาคุณภาพของพลเมืองและสังคมโดยรวม

บทสรุป

“พัฒนาการทางศีลธรรม” (Moral Development) เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องและความไม่ถูกต้อง

โดยทฤษฎีของ Kohlberg อธิบายว่าพัฒนาการทางศีลธรรมมี 3 ระดับ 6 ขั้น ตั้งแต่การตัดสินใจเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษไปจนถึงการยึดมั่นในหลักจริยธรรมสากล

การส่งเสริมพัฒนาการทางศีลธรรมจึงเป็นภารกิจสำคัญของครอบครัว สถานศึกษา และสังคม เพื่อสร้างบุคคลที่มีคุณธรรมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

Kohlberg, L. (1984). **Essays on moral development: Vol. 2. The psychology of moral development.** Harper & Row.

Piaget, J. (1965). **The moral judgment of the child.** Free Press. (Original work published 1932)

Power, F. C., Higgins, A., & Kohlberg, L. (1989). **Lawrence Kohlberg's approach to moral education.** Columbia University Press.

Santrock, J. W. (2021). **Life-span development.** (18th ed.). McGraw-Hill Education.

Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2014). **Developmental psychology: Childhood and adolescence.** (9th ed.). Wadsworth Cengage Learning.

บทความนี้ อนุญาตให้เผยแพร่เพื่อความรู้ได้ โดยกรุณาอ้างอิงแหล่งที่มา

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. (2569). **พัฒนาการทางศีลธรรม.** จาก https://www.happyhomeclinic.com/a06-moral-development.html
(บทความต้นฉบับ: มิถุนายน 2569)